

การศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นจีนที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมไทย : กรณีศึกษา ครูชาวไทยในโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์¹

A Study of Changing Chinese Identity in Thai Society: A Case Study of Thai
Teachers in Thammasat Secondary School

ปริญญ มงคลพานิช² และชุตินา เข้มเจริญ³

Parinya Mongkolpanich and Chutima Khemcharoen

Received: September 22, 2024

Revised: December 15, 2024

Accepted: January, 14 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจอัตลักษณ์ความเป็นจีนที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมไทย กรณีศึกษาครูชาวไทยในโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจที่ศึกษาครูชาวไทยในโรงเรียนจำนวน 61 คน ด้วยเครื่องมือ คือ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลจากค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้งแบบไม่เป็นทางการและแบบเจาะลึก นำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า จากอัตลักษณ์ความเป็นจีน 5 ด้าน ครูชาวไทยทั้งที่มีและไม่มีเชื้อสายจีนมองว่าอัตลักษณ์ด้านวิถีปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ($\bar{X} = 3.67$, S.D. = 1.08) ยังมีความสำคัญอยู่มาก เพราะแฝงคุณธรรมของคนจีนอย่างเด่นชัด ด้านการดำรงรักษาไว้ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมจีน ($\bar{X} = 3.39$, S.D. = 1.29) ด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต ($\bar{X} = 3.14$, S.D. = 1.30) และด้านสายสัมพันธ์และสำนึกในวงศ์ตระกูล ($\bar{X} = 3.00$, S.D. = 1.34) มีความสำคัญระดับปานกลาง แต่โดดเด่นเรื่องความกตัญญู ส่วนด้านค่านิยมที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ($\bar{X} = 2.71$, S.D. = 1.26) แม้จะมีความสำคัญปานกลางแต่ค่าเฉลี่ยต่ำกว่าทุกด้าน เพราะเผชิญกับ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นจีนที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมไทย : กรณีศึกษาครูชาวไทยในโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์”

²⁻³ คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; Faculty of Learning Sciences and Education, Thammasat University

Corresponding author, e-mail: parinya.mo@lsed.tu.ac.th, Tel. 090-2533348

การต่อรองจากประเด็นทางสังคมและการเปลี่ยนแนวคิดของคนต่างรุ่นมากที่สุด ปัจจัยที่ทำให้ทุกอัตลักษณ์มีรูปแบบเปลี่ยนแปลงไปจากชนบ คือ อุปสรรคของการสืบทอด ปรากฏการณ์ทางสังคม การศึกษาสมัยใหม่ สภาพเศรษฐกิจ ความเท่าเทียมระหว่างชายหญิง ความหลากหลายทางเพศ การเปิดรับวัฒนธรรมต่างชาติอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกลืนกลายทางวัฒนธรรม

คำสำคัญ: คนไทยเชื้อสายจีน, ครูชาวไทย, โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, อัตลักษณ์

Abstract

The purpose of this research article was to explore the changing Chinese identity in Thai society: a case study of Thai teachers in Thammasat Secondary School. The research method was a survey of 61 Thai teachers in the school. The research instrument was a questionnaire. The data were analyzed using means, standard deviations, and data from both informal and in-depth interviews. The research results were presented in a descriptive manner. The research results found that from the 5 aspects of Chinese identity, Thai teachers with and without Chinese descent viewed the identity of life practices ($\bar{X} = 3.67$, S.D. = 1.08) as still very important because it clearly reflected Chinese morality. The aspects of preserving Chinese traditions and culture ($\bar{X} = 3.39$, S.D. = 1.29), life rituals ($\bar{X} = 3.14$, S.D. = 1.30), and family relationships and awareness ($\bar{X} = 3.00$, S.D. = 1.34) were moderately important, but outstanding in terms of filial piety. The aspect of values inherited from ancestors ($\bar{X} = 2.71$, S.D. = 1.26), despite being moderately important, had a lower average value than all aspects because they faced the most negotiations from social issues and changing mindsets of people of different generations. Factors that caused all identities to change from tradition were obstacles to inheritance, social phenomena, modern education, economic conditions, gender equality, gender diversity, exposure to other foreign cultures, especially cultural assimilation.

Keywords: Chinese Thais, Thai Teachers, Thammasat Secondary School, Identity

บทนำ

ปัจจุบันคนไทยเชื้อสายจีนใช้ชีวิตอย่างผสมกลมกลืนกับคนไทยที่ถือสัญชาติไทยทั้งรูปแบบวิถีชีวิต การถือปฏิบัติในประเพณีและวัฒนธรรม ตลอดจนค่านิยมต่าง ๆ ก็ตั้งอยู่ในบริบทของสังคมไทยแทบทั้งสิ้น สมาชิกครอบครัวคนไทยเชื้อสายจีนโดยเฉพาะรุ่นหลัง ๆ จึงห่างเหินกับความเป็นจีนของบรรพบุรุษออกไป อัตลักษณ์ความเป็นจีนในสังคมไทยที่หลงเหลืออยู่จึงเป็นหลักฐานของสิ่งที่ผ่านมาการต่อรอง กลืนกลาย และปรับตัว จนเกิดการคลี่คลายและคงอยู่ได้ในปัจจุบัน

วันจรัตน์ เดชวิสัย และนาฏกานต์ ดิลกส์ (2566) กล่าวว่า อัตลักษณ์เป็นการนิยามตัวตนที่มุ่งหมายให้สังคมได้รับรู้ถึงความเหมือนและความแตกต่างของคนหรือกลุ่มคน กระบวนการสร้างตัวตนเกิดจากการผสมองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ความเป็นตัวตนจึงต้องผ่านการรองรับจากผู้อื่น ซึ่งส่งผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม Woodward, K. (2004) กล่าวว่า อัตลักษณ์เกิดจากความต้องการแสดงตัวตนของบุคคล ดังนั้น อัตลักษณ์ของกลุ่มจึงเกิดจากการสร้างข้อตกลงร่วมกันของสมาชิกในกลุ่ม ในขณะที่ Gagne, M. & Deci, E. L. (2005) เสนอทฤษฎีว่า สิ่งส่งผลต่อสำนักทางอัตลักษณ์มีทั้งปัจจัยภายในและภายนอก ปัจจัยภายใน ได้แก่ การเห็นความสำคัญ ความเชื่อ ความศรัทธา และความภาคภูมิใจต่อศิลปวัฒนธรรม ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม การสนับสนุนจากครอบครัว และสถานการณ์ทางสังคม

กลุ่มชาวจีนในไทยประกอบด้วย 5 กลุ่มหลัก ที่มีทั้งจุดร่วมและจุดต่างของภูมิ จีนแต่จึงเดินทางมาจากซัวเถา มีจำนวนมากที่สุดในเมืองไทย โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ มีบทบาทด้านเศรษฐกิจจีนแค่อพยพมาจากมณฑลฮกเกี้ยน กวางสี และตอนเหนือของมณฑลกวางตุ้ง มักประกอบอาชีพเย็บผ้า ทำหนัง ช่างเงิน ช่างทอง จีนฮกเกี้ยนมีถิ่นฐานอยู่ที่มณฑลกวางตุ้ง ชานาญเครื่องจักรกลและการพิมพ์ จีนกวางตุ้งมีถิ่นเดิมอยู่มณฑลฮกเกี้ยน เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณเกาะปีนัง สิงคโปร์ มาเลเซีย และภาคใต้ของไทย ส่วนจีนไหหลำมีภูมิลำเนาที่เกาะไหหลำ ประกอบอาชีพค้าขาย ทำประมงและต่อเรือ ในประวัติศาสตร์ไทยพบการเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงทางอัตลักษณ์ความเป็นจีนได้หลายยุคสมัย บางช่วงเวลาอัตลักษณ์จีนถูกกดทับเพราะภาครัฐต้องการปราบปราม เช่น การยกเลิกการใช้แซ่ การสั่งปิดโรงเรียนจีน สะท้อนให้เห็นว่าในยุคสมัยหนึ่งความเป็นจีนเป็นสิ่งต้องห้าม ในขณะที่บางยุคสมัยความเป็นจีนกลับกลายเป็นความภาคภูมิใจของคนไทยเพราะช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจ เช่น ช่วงหลังจากวิกฤตต้มยำกุ้ง (กุลศิริ อรุณภาคย์, 2553)

เกษียร เตชะพีระ (2537) ศึกษาอัตลักษณ์คนไทยเชื้อสายจีนผ่านนิยายและละครเรื่อง ลอดลายมังกร (พ.ศ. 2528 และ 2535 ตามลำดับ) พบว่า การอพยพเข้ามาของชาวจีนได้มีการประยุกต์แบบแผนทางวัฒนธรรมดั้งเดิมเข้ากับสังคมไทยจนเกิดอัตลักษณ์เฉพาะขึ้นมา โดยเฉพาะการตระหนักรู้ว่าตนเป็นผู้ที่อยู่ใต้ร่มบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ (อภิญา เพ็ญพสุกุล, 2561) ขณะที่ชญาธิษฐ์ เชิดธรรมธร (2563) พบว่า สาเหตุที่ลูกหลานจีนในไทยไม่สามารถสื่อสารภาษาจีนได้เกิดจาก 4 ปัจจัย คือ การแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ การกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์จีนทำให้รัฐเข้ามาครอบงำได้ง่าย สังคมแบบเปิดทำให้กลุ่มชาติพันธุ์จีนสามารถติดต่อกับชาติพันธุ์อื่น และขีดความสามารถของรัฐที่กลืนกลายชาติพันธุ์จีนได้สำเร็จ ส่วนนิโลบล วงศ์ภัทรนนท์ (2564) ศึกษาอัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนจากละครเรื่อง ลอดลายมังกร (พ.ศ. 2535) และเลือดข้นคนจาง (พ.ศ. 2561) พบว่า อัตลักษณ์จีนที่ละครทั้งสองเรื่องยังคงไว้ตามเดิม ได้แก่ การเป็นครอบครัวใหญ่ การสืบทอดกิจการกงสี การให้ความสำคัญกับลูกชาย และความเคารพต่อแผ่นดินไทย ส่วนอัตลักษณ์ที่ละครสร้างสรรค์ใหม่ ได้แก่ แนวคิดตนเป็นที่พึ่งแห่งตน บทบาทของผู้หญิงกับสังคม นอกจากนี้ที่กล่าวมา ผู้วิจัยพบว่า ยังมีอัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนอีกหลายอย่างที่มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงมากขึ้น เช่น สถานะของผู้ชายที่ปัจจุบันมีกระแสสังคมเรื่องความเท่าเทียมและความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ซึ่งอาจส่งผลต่อค่านิยมที่คนเชื้อสายจีนเคยให้คุณค่ากับผู้ชาย เป็นต้น

สถานการณ์เหล่านี้ทำให้ผู้วิจัยซึ่งเป็นครูอยู่ในโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สนใจต่อปรากฏการณ์ดังกล่าว ภายใต้อำนาจของโรงเรียนว่า “การเรียนรู้ที่ดีเป็นสิ่งที่ประเสริฐสุดของชีวิต” ที่มุ่งสร้างผู้เรียนให้ตระหนัก เท่าทัน และปรับตัวให้อยู่ร่วมกันได้ในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม การสกัดเอาประสบการณ์จากครูในโรงเรียนไปพัฒนาเป็นองค์ความรู้จึงเป็นก้าวแรกที่สำคัญ ดังที่โรงเรียนเชื่อมั่นว่าการพัฒนาทักษะของครูอย่างต่อเนื่องจะทำให้ครูมีความพร้อมในการสร้างผู้เรียนได้ นอกจากโรงเรียนจะเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญในพื้นที่รังสิต จังหวัดปทุมธานี และจังหวัดใกล้เคียงแล้ว ยังได้วางบทบาทครูให้เป็นส่วนหนึ่งของ “ระบบนิเวศการเรียนรู้” เชื่อมโยงผู้เรียนกับปัญหาและสถานการณ์จริงผ่านการจัดการเรียนการสอน ดังนั้นครูจึงต้องเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมเพื่อที่จะได้ออกแบบการเรียนรู้โดยบูรณาการความรู้ของศาสตร์ต่าง ๆ ได้อย่างรอบด้าน (โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2563)

จากเหตุผลข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าครูโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นกลุ่มบุคคลอันสำคัญยิ่งที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลต่องานวิจัยชิ้นนี้ได้ว่ามีมุมมองต่อ “อัตลักษณ์ความเป็นจีน” อย่างไร ผลการศึกษาครั้งนี้นอกจากจะทำให้เห็นมุมมองของคนรุ่นปัจจุบันที่มีต่อความเป็น

จีนในสังคมไทยแล้ว ยังสามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นแก่คนที่มีและไม่มีเชื้อสายจีนทั้งในรุ่นเดียวกันและต่างรุ่นกันให้เข้าใจซึ่งกันและกันได้มากขึ้นด้วย นอกจากนี้ยังใช้ประโยชน์ในการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาทางสังคม ประวัติศาสตร์ ภาษาและวัฒนธรรมจีนในการเรียนการสอนต่อไปได้

วัตถุประสงค์

เพื่อสำรวจอัตลักษณ์ความเป็นจีนที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมไทย กรณีศึกษาครูชาวไทยในโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยมีขอบเขตและวิธีการดังต่อไปนี้

1. ประชากร คือ ครูโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวนทั้งสิ้น 66 คน
2. กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูชาวไทยในโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวน 61 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากการตัดสินใจของผู้วิจัยเอง ลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แบบสอบถาม สร้างขึ้นจากการศึกษาเอกสาร (Document Research) ทั้งหนังสือ ตำรา วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กลั่นกรองจนได้อัตลักษณ์ความเป็นจีนที่คนในยุคปัจจุบันทั้งที่มีและไม่มีเชื้อสายเคยมีประสบการณ์ร่วมไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง ทั้งสัมผัสด้วยตนเอง เคยเห็นหรือรับรู้จากคนรอบข้าง รับรู้จากคนในสังคม ในที่นี้จะได้อัตลักษณ์ทั้งหมด 29 ข้อ ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถเลือกระดับความสำคัญของแต่ละอัตลักษณ์ด้วยมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ที่ไล่เรียงจากระดับ 5 (สำคัญมากที่สุด) ไปจนถึงระดับ 1 (สำคัญน้อยที่สุด) เครื่องมือวิจัยผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ด้วยวิธีของ Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K. (1997) คำนวณหาดัชนีความสอดคล้อง (IOC: The Index of Item-Objective Congruence) และทดลองขั้นต้น (Try Out) จากนั้นหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach, L. J. (1990) ได้ค่าความเชื่อมั่น 0.933 ถือว่าเครื่องมือมีคุณภาพ ส่วนท้ายของแบบสอบถามเป็นคำถามปลายเปิด 1 ข้อ ที่ถามความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีน

3.2 การสัมภาษณ์ ใช้อาสาสมัครจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 10 คน มาสัมภาษณ์ใน 2 ลักษณะ คือ 1) สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ที่กำหนดคำถามไว้ล่วงหน้า ส่วนหนึ่ง และบางคำถามไม่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้าเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลจะได้มีอิสระในการพูดคุย และ 2) สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) คำถามในการสัมภาษณ์ได้แนวทางมาจากทฤษฎีเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอัตลักษณ์คนไทยเชื้อสายจีนซึ่งผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ พร้อมปรับแก้ไขตามคำแนะนำก่อนนำไปใช้

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 หาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าร้อยละ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (ค่า S.D.) ของแต่ละอัตลักษณ์ นำเสนอข้อมูลเป็นสถิติ

4.2 นำผลจากสถิติและข้อมูลการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ใช้ทฤษฎีของ Gagne, M. & Deci, E. L. (2005) มาอธิบายปรากฏการณ์อย่างกว้าง ๆ จากนั้นนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research)

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าร้อยละ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) จากจำนวนคน (N) = 61 คน พร้อมสรุปผลระดับความสำคัญของแต่ละอัตลักษณ์ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าร้อยละ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และสรุปผลระดับความสำคัญของอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีน

อัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีน	ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$	ค่าร้อยละ	S.D.	สรุปผลระดับ ความสำคัญ
ด้านสายสัมพันธ์และสำนึกในวงศ์ตระกูล				
1. ใช้นามสกุลที่ประกอบไปด้วย “แซ่” เช่น อี้จิงภากรณ์ (แซ่อี้จิง คือ แซ่หวง 黄)	3.14	62.86	1.23	ปานกลาง
2. ตั้งชื่อเล่นของลูกหลานเป็นภาษาจีนที่มีความหมายมงคล	2.84	56.79	1.41	ปานกลาง
3. ใช้สรรพนามแบบจีนเรียกกันในครอบครัว	3.52	70.36	1.25	มาก
4. ใช้สรรพนามเรียกผู้อื่นที่ไม่ใช่ญาติพี่น้องเป็นภาษาจีน	2.95	58.93	1.43	ปานกลาง
5. อยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่	2.91	58.21	1.39	ปานกลาง
6. บริหารกิจการแบบกงสี	2.66	53.21	1.31	ปานกลาง
เฉลี่ย	3.00	60.06	1.34	ปานกลาง
ด้านค่านิยมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ				
7. เล่าเรื่องบรรพบุรุษที่มาจากประเทศจีน	3.02	60.36	1.27	ปานกลาง
8. ให้ความสำคัญกับลูกชายคนโตและหลานชายคนแรกของตระกูล	2.73	54.64	1.41	ปานกลาง

อัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีน	ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$	ค่าร้อยละ	S.D.	สรุปผลระดับ ความสำคัญ
9. ลูกชายมีความสำคัญมากกว่าลูกสาว	2.73	54.64	1.41	ปานกลาง
10. สะใภ้ที่จะแต่งงานเข้ามาในครอบครัวต้องปฏิบัติต่อพ่อแม่สามีเป็นอย่างดี	3.39	67.86	1.21	ปานกลาง
11. ลูกหลานจีนจำเป็นต้องมีทักษะการฟัง พูด อ่าน หรือเขียนภาษาจีนติดตัวบ้าง	2.75	55.00	1.30	ปานกลาง
12. ลูกหลานจีนควรแต่งงานกับคนเชื้อสายจีนตั้งแต่อายุน้อย	1.66	33.21	0.97	น้อย
เฉลี่ย	2.71	54.29	1.26	ปานกลาง
ด้านวิถีปฏิบัติในการดำเนินชีวิต				
13. ความขยันอดทนในการประกอบอาชีพ	3.96	79.29	1.02	มาก
14. ยึดถือหลักคำสอนของขงจื้อ	3.38	67.50	1.14	ปานกลาง
เฉลี่ย	3.67	73.40	1.08	มาก
ด้านการธำรงรักษาไว้ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมจีน				
15. ท่องเกี่ยวกับพี่น้องเมื่อถึงเทศกาลตามประเพณีจีน	3.30	66.07	1.25	ปานกลาง
16. ให้ความสำคัญกับเทศกาลตรุษจีน (春节)	4.04	80.71	1.10	มาก
17. ให้ความสำคัญกับเทศกาลสารทจีน (中元节)	3.86	77.14	1.14	มาก
18. ให้ความสำคัญกับเทศกาลชิงเม้ง (清明节)	3.55	71.07	1.32	มาก
19. ให้ความสำคัญกับเทศกาลวันไหว้พระจันทร์ (中秋节)	3.21	64.29	1.19	ปานกลาง
20. ให้ความสำคัญกับเทศกาลบ๊ะจ่าง (端午节)	3.00	60.00	1.22	ปานกลาง
21. ให้ความสำคัญกับเทศกาลไหว้ขนมบัวลอย (冬至 หรือ 冬节)	2.77	55.36	1.24	ปานกลาง
เฉลี่ย	3.39	67.81	1.29	ปานกลาง
ด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต				
22. จัดของไหว้เจ้าตามธรรมเนียมจีนอย่างถูกต้องเคร่งครัด	3.29	65.71	1.24	ปานกลาง
23. การเผากระดาษเงินกระดาษทอง	3.16	63.21	1.46	ปานกลาง
24. จัดงานงูเด็กให้คนในบ้านที่เสียชีวิต	2.98	59.64	1.23	ปานกลาง
25. จัดงานแฮนดี้ให้ผู้อาวโส	2.93	58.57	1.25	ปานกลาง
26. จัดพิธีแต่งงานแบบจีน	3.13	62.50	1.32	ปานกลาง
27. มีความเชื่อเรื่องการนับถือเทพเจ้าจีน	3.32	66.43	1.32	ปานกลาง
28. มีความเชื่อในปี่ซงตามนักษัตร	3.32	66.43	1.26	ปานกลาง
29. มีความเชื่อในเรื่องสิ่งมงคลกับการดำเนินชีวิต	2.95	58.93	1.30	ปานกลาง
เฉลี่ย	3.14	62.68	1.30	ปานกลาง
เฉลี่ยรวมทุกอัตลักษณ์	3.12	62.38	1.26	ปานกลาง

จากตารางที่ 1 พบว่า อัตลักษณ์ด้านวิถีปฏิบัติในการดำเนินชีวิตยังมีความสำคัญอยู่มาก เพราะเชื่อมโยงกับคุณธรรมหลายมิติที่ติดตัวมากับคนจีนจวบจนปัจจุบัน ในขณะที่ด้านการธำรงรักษาไว้ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรม ด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต และด้านสายสัมพันธ์และสำนึกใน

วงศ์ตระกูลมีความสำคัญระดับปานกลางแต่ยังเชื่อมโยงอยู่กับความกตัญญู ส่วนด้านค่านิยมที่สืบทอดจากบรรพบุรุษแม้จะมีความสำคัญปานกลาง แต่ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดเพราะเผชิญกับการต่อรองจากประเด็นทางสังคมและการเปลี่ยนแนวคิดของคนต่างรุ่นมากที่สุด การเปลี่ยนแปลงของทุกอัตลักษณ์มักมีสาเหตุมาจากอุปสรรคของการสืบทอด ปรากฏการณ์ทางสังคม การศึกษาสมัยใหม่ สภาพเศรษฐกิจ ความเท่าเทียมระหว่างชายหญิง ความหลากหลายทางเพศ การเปิดรับวัฒนธรรมต่างชาติอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกลืนกลายทางวัฒนธรรม

เมื่อผู้วิจัยได้ประมวลผลมาจากข้อมูลสถิติประกอบกับข้อมูลการสัมภาษณ์ สามารถอธิบายขยายความอัตลักษณ์แต่ละด้านได้ดังนี้

1. ด้านสายสัมพันธ์และสำนึกในวงศ์ตระกูล “แซ่” ยังคงเป็นอัตลักษณ์อย่างแรก ๆ ที่ครุมองว่ายังแสดงออกถึงความเป็นจีนได้ ส่วนอัตลักษณ์เรื่องการตั้งชื่อเล่นของลูกหลานนั้น ครุมองว่าปัจจุบันไม่ได้ยึดติดว่าต้องเป็นภาษาจีนเสมอไป เรื่องการใช้สรรพนามแบบจีน แม้จะไม่ค่อยมีครอบครัวจีนใช้แล้ว แต่ครุส่วนมากมองว่ายังสะท้อนอัตลักษณ์จีนได้ ในขณะที่การเข้าถึงระบบการศึกษาสมัยใหม่นอกจากจะส่งผลต่อมุมมองและความสามารถของเพศหญิงแล้วยังส่งผลขนาดของครอบครัวที่ลูกหลานมักออกไปสร้างครอบครัวเองและส่งผลต่อการสืบทอดกิจการกงสีด้วย

2. ด้านค่านิยมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ครุบางคนยังมีแนวคิดต่อความสำคัญและสถานะของผู้ชายว่ามีมากกว่าผู้หญิง แต่ก็เป็นสัดส่วนที่น้อย ส่วนมากจะยอมรับเพศหญิงมากขึ้นและการแต่งงานระหว่างชายหญิงปัจจุบันจะมีความยืดหยุ่นมากขึ้นทั้งเรื่องเชื้อชาติของคู่รักและเรื่องอายุที่จะไม่ถูกจำกัดจากญาติผู้ใหญ่ ยังมีเรื่องการยอมรับเพศที่หลากหลาย อัตลักษณ์ดังกล่าวจึงดำเนินไปท่ามกลางปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีกระแสความเท่าเทียมและความหลากหลายทางเพศ ในขณะที่ทักษะการฟัง พูด อ่าน หรือเขียนภาษาจีนนั้น ครุทั้งที่มีและไม่มีเชื้อสายจีนเห็นพ้องต้องกันว่าทักษะเหล่านี้มีไว้เพื่อประกอบอาชีพจึงจะนับว่าเป็นคุณค่าสำหรับลูกหลานจีนอย่างแท้จริง

3. ด้านวิถีปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ครุส่วนมากมองว่าชาวจีนโดดเด่นในเรื่องความขยันอดทนและการปลูกฝังความกตัญญู ซึ่งเป็นภาพจำติดตัวคนจีนมาทุกยุคสมัยที่ยึดมั่นคุณธรรมที่ดีหลายประการ

4. ด้านการดำรงรักษาไว้ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมจีน มุมมองของครุมองว่าปัจจุบันการรวมตัวกันไปเที่ยวไม่ค่อยมีใครทำแล้ว แต่เรื่องนี้ยังคงเป็นอัตลักษณ์จีนได้เป็นอย่างดี เพราะแสดงถึงความกตัญญูและกลมเกลียวในครอบครัว ส่วนเทศกาลจีน ครุส่วนมากคุ้นเคยกับเทศกาลตรุษจีน สารทจีน และเซ็งเม้ง เพราะมีจุดร่วมเรื่องความกตัญญู ในขณะที่เทศกาลจีนอื่น ๆ แทบไม่รู้จักและไม่ได้ยึดถือปฏิบัติ

5. ด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต แม้ธรรมเนียมและของไหว้หลายอย่างจะเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม แต่ครูยังมองว่าเรื่องนี้ยังสำคัญ เพราะหากเปลี่ยนแปลงมากเกินไปจะกระทบกับขนบดั้งเดิมของการไหว้เจ้าให้เลื่อนหายไป การเผากระดาษและงานกงเต๊กนั้นครูทั้งที่มีและไม่มีเชื้อสายจีนเข้าใจสาเหตุของความเปลี่ยนแปลงในพิธีกรรมและยอมรับได้ โดยเฉพาะการก่อมลพิษทางอากาศ ในขณะที่งานแซ่ยิดคลี่คลายไปเป็นการจัดงานวันเกิดให้กับญาติผู้ใหญ่ มุมมองเรื่องความเชื่อปีขง และสิ่งมงคลยังมีครูที่เชื่อและถือปฏิบัติแตกต่างกันไปตามแต่ละระดับของความศรัทธา และครูก็ยังเชื่อว่าศาสตร์เรื่องนี้ยังคงเป็นตัวแทนของอัตลักษณ์ความเป็นจีนได้ เพราะเป็นศาสตร์ของจีนที่มีมาแต่โบราณ

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยอาศัยข้อมูลการสัมภาษณ์ประกอบ เพื่อจะได้เห็นมิติของอัตลักษณ์แต่ละด้านอย่างครอบคลุมมากขึ้น ซึ่งผลการอภิปรายมีดังนี้

1. อัตลักษณ์ด้านสายสัมพันธ์และสำนึกในวงศ์ตระกูล

ในเรื่องแซ่ ครูส่วนมากมองว่าสะท้อนคุณค่าได้ 3 ลักษณะ อันนับเป็นปัจจัยภายในที่หนุนเสริมอัตลักษณ์ในเชิงบวก (Gagne, M. & Deci, E. L., 2005) กล่าวคือ 1) แซ่แสดงถึงรากเหง้าของตระกูล 2) แซ่แสดงถึงความรักพวกพ้อง และ 3) แซ่แสดงออกถึงความเป็นจีนได้ ดังนั้น “แซ่” จึงเป็นอัตลักษณ์แรก ๆ ที่ผูกโยงจิตสำนึกแห่งความเป็นเอกภาพของคนจีนจนนำมาสู่การก่อตั้งสมาคมแซ่ขึ้นมาเพื่อให้ตระกูลต่าง ๆ มีพื้นที่ทางสังคม ในปัจจุบันยังมีครูเชื้อสายจีนบางครอบครัวที่ยังคงใช้แซ่ในการประกอบธุรกิจได้อย่างราบรื่นเรื่อยมา สะท้อนว่าเรื่องแซ่ในปัจจุบันนี้มิได้เป็นอุปสรรคขัดขวางการประกอบอาชีพของคนเชื้อสายจีนมากเท่าในอดีตที่รัฐพยายามปราบปรามคนจีนด้วยการให้เปลี่ยนมาใช้นามสกุล ส่วนความรู้สึกรู้สึกว่าการใช้แซ่จะดูเขยหรือดูขบขันในสายตาคนอื่นยังพอมีและเป็นสาเหตุหนึ่งที่น่ามาสู่การเปลี่ยนจากแซ่มาใช้นามสกุลได้ด้วยเช่นกัน

การตั้งชื่อเล่นของลูกหลาน ครูส่วนมากจะคำนึงถึง “ความน่ารัก” และ “ความหมายที่ดี” ก่อนส่วนภาษาที่ใช้ตั้งชื่อจะถูกพิจารณารองลงมา ต่างกับคนเชื้อสายจีนสมัยก่อนที่นิยมตั้งชื่อจีนให้ลูกเพราะเชื่อว่าคำจีนเป็นคำมงคล (พิณวิไล ปรีบุญณะ, 2555) ในปัจจุบันลูกหลานจีนรุ่นหลังได้ซึมซับวัฒนธรรมไทยและรับวัฒนธรรมต่างชาติทั้งตะวันตกและเกาหลีมากขึ้น ระดับความเป็นจีนที่เคยเข้มข้นในรุ่นบรรพบุรุษจึงผ่อนคลายลง ค่านิยมการตั้งชื่อของลูกหลานจึงมิได้ยึดติดกับภาษาจีนอีกต่อไป อาจตั้งชื่อด้วยภาษาไทย อังกฤษ หรือเกาหลีตามแต่ความนิยม

อัตลักษณ์เรื่องการใช้สรรพนามแบบจีน มุมมองของครูสามารถจำแนกการให้คุณค่าของการใช้สรรพนามแบบจีนในครอบครัวได้ 2 ประการ คือ 1) กระชับความสัมพันธ์ในครอบครัว 2) ทำให้ทราบการลำดับญาติและเคารพผู้อาวุโส อย่างไรก็ตามพบว่าครูเชื้อสายจีนส่วนมากไม่ได้ใช้สรรพนามจีนกันในครอบครัวแล้ว เพราะมีได้รับการปลูกฝัง ตรงกับที่ Gagne, M. & Deci, E. L. (2005) กล่าวว่า การปลูกฝังในครอบครัวมีผลต่อการสร้างสำนึกทางอัตลักษณ์ และสอดคล้องกับที่ เรือนแก้ว ภัทรานุประวัติ (2558) พบว่าคนเชื้อสายจีนรุ่นหลังไม่ค่อยเรียกสรรพนามจีนกันแล้ว เพราะตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ก็ได้รับอิทธิพลแบบไทยมากขึ้น การเรียกขานกันจึงคำนึงถึงกาลเทศะตามบริบทสังคมไทยมากกว่า ประกอบกับการอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ได้ผ่อนคลายลงจากปัจจัยด้านหน้าที่การงานและการแต่งงานที่ลูกหลานต้องแยกออกไปสร้างครอบครัวเอง จึงส่งผลกระทบต่อความแน่นแฟ้นในครอบครัวด้วย ส่วนครูที่ไม่มีเชื้อสายจีนจะมีโอกาสใช้สรรพนามแบบจีนใน 2 สถานการณ์คือ 1) เมื่อญาติพี่น้องแต่งงานกับคนไทยเชื้อสายจีน และ 2) เรียกคนนอกครอบครัวที่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน

อัตลักษณ์เรื่องการบริหารกิจการแบบกงสี ครูมองว่าอัตลักษณ์นี้ไม่สำคัญเท่าในอดีต เพราะ 1) การให้อิทธิพลแก่ลูกชายคนโตนำมาซึ่งความไม่เป็นธรรมในครอบครัว 2) ความสามารถของผู้หญิงถูกยอมรับมากขึ้น เพราะผู้หญิงเข้าถึงระบบการศึกษามากขึ้น 3) ความหลากหลายของอาชีพในปัจจุบันที่องค์ความรู้และศาสตร์แขนงต่าง ๆ กว้างขวางขึ้น สอดคล้องกับที่วรศักดิ์ มหัทธโนบล (2561) กล่าวว่า ในปัจจุบันการบริหารกงสีเปลี่ยนถ่ายจากคนยุคเดิมมาเป็นคนยุคใหม่ รูปแบบการทำธุรกิจก็ต่างกัน การแบ่งสิทธิและผลประโยชน์กระทำกันผ่านเอกสารลายลักษณ์อักษรได้ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นก็ใช้ระบบฟ้องร้อง สิ่งเหล่านี้ทำให้ระบบกงสีแบบดั้งเดิมค่อย ๆ หดไป

2. อัตลักษณ์ด้านค่านิยมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

อัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสถานะของชายหญิงหรือลูกชายลูกสาวนั้นพบว่า ครูเชื้อสายจีนบางส่วนยังคงมีแนวคิดอยากได้ลูกชายมากกว่าลูกสาว และการให้อิทธิพลแก่ลูกชายคนโตมากกว่าพี่น้องคนอื่น ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่พวกเขาบอกว่าได้รับการปลูกฝังมาจากบรรพบุรุษ อย่างไรก็ตาม มุมมองของครูส่วนมากให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมทางเพศว่ายุคสมัยนี้ความสำคัญของลูกสาวก็มีได้น้อยกว่าลูกชาย แม้จะยังพบในบางครอบครัวที่ลูกชายมักมีหน้าที่เกี่ยวกับกิจการในบ้านที่ส่งผลต่อความมีหน้ามีตาทางสังคมดังที่เกษม ปราณียาศัย (2544) กล่าวถึงบทบาทของลูก ๆ ในสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ไว้แบบนี้เช่นกัน และไม่เสมอไปที่ผู้หญิงจะต้องคอยปรนนิบัติพ่อแม่สามี เพราะสมัยนี้ผู้หญิงสามารถทำงานหรือหน้าที่อื่น ๆ เป็นการตอบแทนพ่อแม่ของสามีได้

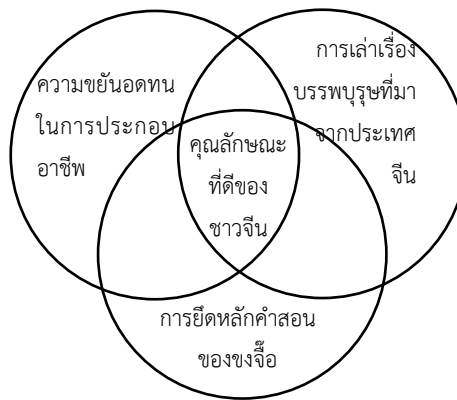
อัตลักษณ์เรื่องทักษะทางภาษาจีนของลูกหลาน ครูทั้งที่มีและไม่มีเชื้อสายจีนมองว่าทักษะเหล่านี้ควรมีติดตัวเพื่อประกอบอาชีพมากกว่ามีไว้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ ผลการวิจัยพบว่ามีครูเชื้อสายจีนเพียงส่วนน้อยที่มีทักษะภาษาจีนในระดับที่พอสื่อสารได้ ในขณะที่ส่วนมากไม่มีทักษะภาษาจีนเลย สอดคล้องกับที่ Milton, J. E. (2004) กล่าวว่า กลุ่มชาติพันธุ์จีนโพ้นทะเลในไทยเป็นเพียงกรณีเดียวที่ถูกชาติพันธุ์กระแสหลักกลืนกลายสำเร็จ แต่ลูกหลานกลับพูดภาษาจีนไม่ได้เลย ในขณะที่ลูกหลานชาวจีนในประเทศอาเซียนอื่น ๆ ยังสื่อสารภาษาจีนได้ และสอดคล้องกับพิชณีสวัสดิ์ตยวงศ์ (2546) ที่เสนอว่า แนวโน้มของลูกหลานจีนรุ่นใหม่ในไทยจะมีระดับความรู้และทักษะภาษาจีนน้อยลงเรื่อย ๆ ตามลำดับรุ่นซึ่งเกิดจาก 1) การขาดช่วงในการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เกิดจากสมัยรัชกาลที่ 6 รัฐออกนโยบายปราบปรามคนจีนโดยผลักดันการกลืนกลายชาติพันธุ์จีนเพื่อป้องกันไม่ให้คนจีนเป็นภัยคุกคาม หนึ่งในนั้นคือ การเร่งให้กลุ่มชาติพันธุ์จีนพูดภาษาไทยถือเป็นการกลืนกลายคนจีนให้รวมเข้ากับคนไทยได้สำเร็จ (เกษียร เตชะพีระ, 2537) 2) ปัจจุบันมีสถาบันที่สอนภาษาจีนเกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย หากลูกหลานสนใจก็ส่งเข้าเรียนในสถาบันเหล่านี้ได้ ไม่จำเป็นต้องส่งต่อทางสายเลือด 3) การประกอบอาชีพที่เปิดกว้าง ลูกหลานมีโอกาสได้พบเจอกับสังคมการทำงานที่มีคนหลายเชื้อชาติ ภาษาจีนเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ลูกหลานตัดสินใจเองได้ว่าจะเรียนหรือไม่

ส่วนอัตลักษณ์เรื่องลูกหลานจีนควรแต่งงานกับคนเชื้อสายจีนเหมือนกันตั้งแต่อายุยังน้อยนั้น ครูส่วนมากมองว่าสมัยนี้แทบไม่มีความสำคัญแล้วเพราะ 1) ปัจจุบันคนไทยเชื้อสายจีนมิได้ถูกพ่อแม่คลุมถุงชน 2) สถานะทางการเงิน กล่าวคือ หากสถานะทางการเงินของครอบครัวยังไม่พร้อมก็จะยังไม่ให้ลูกหลานแต่งงาน 3) พ่อแม่ในยุคนี้อยู่ในสังคมที่เปิดรับเรื่องความหลากหลายทางเพศ จึงส่งผลต่อมุมมองเรื่องความรักและการแต่งงานของลูกหลาน 4) ข้อจำกัดด้านเชื้อชาติและอายุของคู่ครองยืดหยุ่นกว่าแต่ก่อน ดังนั้นจึงสะท้อนว่าเรื่องเพศ อายุ และเชื้อชาติที่เกี่ยวข้องกับการแต่งงานของคนเชื้อสายจีนได้คลี่คลายลงมาก

3. อัตลักษณ์ด้านวิถีปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

ครูเชื้อสายจีนที่ได้รับการบอกเล่าเรื่องราวการอพยพของบรรพบุรุษมีไม่มากนัก บางส่วนที่ได้ฟังรู้สึกภาคภูมิใจต่อความขยันหมั่นเพียรของบรรพบุรุษและได้รับการเสริมแรงทางบวกว่าพวกเขาฝ่าฟันความลำบากตรากตรำมาได้ ส่วนครูที่ไม่มีเชื้อสายจีนได้รับรู้ถึง “คุณลักษณะที่ดีของชาวจีน” อันมีลักษณะบางประการตามแบบคำสอนของขงจื๊อผสมอยู่ พ่อแม่ของครูผู้มีเชื้อสายจีนมักจะเล่าเรื่องเชิงเปรียบเทียบว่าคนจีนมีคุณลักษณะเหล่านี้เด่นชัดกว่าชาติพันธุ์อื่นอย่างไร ความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์นี้ของลูกหลานจีนตรงกับที่ Gagne, M. & Deci, E. L. (2005) กล่าวว่า เป็น

หนึ่งในปัจจัยภายในที่ช่วยสนับสนุนอัตลักษณ์นั้น ๆ ด้วย ผู้วิจัยนำการอภิปรายทั้งสามเรื่องมาสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 1 จุดร่วมของอัตลักษณ์ทั้งสามเรื่อง

สิ่งเหล่านี้ยังตรงกับภาพลักษณ์ของคนจีนที่ปรากฏในนวนิยายไทย ช่วง พ.ศ. 2512-2533 ที่เพ็ญภา หมอนสอาด (2550) พบว่า เป็นช่วงเวลาที่มีผู้นำไทยมีท่าทีประนีประนอมกับคนจีนมากขึ้น ลูกหลานที่เกิดในยุคนั้นนับเป็นคนเชื้อสายจีนรุ่นที่ 3-4 ซึ่งคุ้นเคยกับสังคมไทยแล้วจึงมิได้มีประสบการณ์ตรงที่จะเล่าเรื่องราวการอพยพของบรรพบุรุษให้ลูกหลานฟัง อีกทั้งยังผ่านการศึกษาจากระบบโรงเรียนไทย คุณลักษณะที่ได้รับการปลูกฝังจากโรงเรียนก็เป็นอย่างเดียวกันกับคุณลักษณะที่ดีของชาวจีน แก่นเรื่องที่พอจะเล่าให้ลูกหลานฟังจึงเหลือเพียงคุณลักษณะเหล่านั้นเอง

4. อัตลักษณ์ด้านการดำรงรักษาไว้ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมจีน

ครูส่วนมากมองว่าการท่องเที่ยวเกี่ยวกับญาติพี่น้องเมื่อถึงเทศกาลจีนยังมีความสำคัญอยู่มาก เพราะแสดงถึงรากฐานความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวจีน แม้ในปัจจุบันมีหลายปัจจัยที่ทำให้การรวมตัวไม่ได้เหนียวแน่นเช่นแต่ก่อนอันเนื่องมาจาก 1) หน้าที่การงานของแต่ละคนที่ไม่ได้หยุดในวันเทศกาล การมารวมตัวกันจึงเป็นเรื่องยาก 2) สถานะทางการเงินของแต่ละครอบครัวอาจไม่พร้อมสำหรับการทำกิจกรรมร่วมกัน 3) สถานการณ์ที่ไม่ปกติทางสังคม เช่น การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ทำให้รัฐบาลสั่งระงับการเดินทางย่อมส่งผลต่อการไปเที่ยวร่วมกับครอบครัว ซึ่งตรงกับปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อสำนึกทางอัตลักษณ์ตามแนวคิดของ Gagne, M. & Deci, E. L. (2005) อย่างไรก็ตาม รูปแบบของการไปเที่ยวกับครอบครัวในยุคนี้คลี่คลายไปตามสถานการณ์ เช่น หาโอกาสไปเที่ยวด้วยกันในวันหยุดยาวช่วงเทศกาลไทยแทน

อัตลักษณ์เรื่องการให้ความสำคัญกับเทศกาลจีนพบว่า เทศกาลตรุษจีน สารทจีน และเซ็งเม้ง คือ 3 เทศกาลที่ครูส่วนมากยังคงเห็นว่าสำคัญ มีจุดร่วมเด่นชัดเรื่องความกตัญญู ในสามเทศกาลนี้ครูมองว่าเทศกาลตรุษจีนสำคัญมากที่สุด เพราะได้นำเอาอัตลักษณ์พื้นฐานแทบทุกอย่างของจีนมาแสดงออกอย่างเต็มที่ ทั้งเรื่องความกตัญญู ความรักในครอบครัว คติและความหมายของสัญลักษณ์ เช่น สีแดงและสีทอง การแจกอั่งเปา เป็นต้น เทศกาลนี้จึงเปิดพื้นที่ให้คนไทยเชื้อสายจีนได้แสดงอัตลักษณ์ของตนเองอย่างเต็มภาคภูมิ ดังที่เห็นได้จากชุมชนจีนใหญ่ ๆ อย่างเยาวราช หรือปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ ที่จัดเทศกาลตรุษจีนเป็นเทศกาลใหญ่และให้คนชาติพันธุ์อื่น ๆ เข้ามาเที่ยวชมด้วย สอดคล้องกับที่สุธี จันทรศรี และสมทรง บุรุษพัฒน์ (2560) กล่าวถึงการดำรงตัวตนของชาติพันธุ์เอาไว้ว่า เป็นการหาพื้นที่และโอกาสที่จะนำอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนไปแสดงให้ผู้คนต่างวัฒนธรรมได้เห็นหรือเข้าถึง ถือเป็นช่วงชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรม เราจึงเห็นคนที่ไม่ใช่เชื้อสายจีนมีโอกาสลิ้มลองขนมเซ่ง ขนมเทียน ไหว้เจ้า หรือเที่ยวงานเทศกาลตรุษจีน ส่วนเทศกาลสารทจีนนั้น ครูส่วนมากให้ความสำคัญรองจากตรุษจีนเพราะว่า 1) การรวมตัวของญาติพี่น้องในเทศกาลนี้ยังเหนียวแน่นเท่าเทศกาลตรุษจีน 2) พิธีกรรมบางอย่างซ้ำซ้อนกับตรุษจีนจึงต้องตัดทอนลง 3) ลูกหลานมักไม่เลือกหยุดในเทศกาลนี้ จึงไม่ได้อยู่บ้านเพื่อร่วมพิธีกรรม

ในขณะที่เทศกาลไหว้พระจันทร์ เทศกาลบ๊ะจ่าง เทศกาลไหว้ขนมบัวลอย มิได้มีคติของเทศกาลที่เกี่ยวข้องกับความกตัญญูต่อบรรพบุรุษจึงถูกมองเป็นเรื่องไกลตัว และแทบไม่มีใครถือปฏิบัติในเทศกาลเท่าใดนัก สืบเนื่องจากสาเหตุ 3 ประการ คือ 1) รุ่นพ่อแม่แม่จะปฏิบัติให้ลูกหลานดูเป็นตัวอย่าง แต่ไม่ได้บอกเล่าความสำคัญของเทศกาลแก่ลูกหลาน (ภัทรกร สุวรรณจินดา และหิเรินเหลียง, 2559) 2) ช่วงเวลาของเทศกาลไม่ใช่วันหยุด ในขณะที่ปัญหาด้านสุขภาพของญาติผู้ใหญ่ก็เป็นอุปสรรคทำให้ไม่สามารถทำพิธีกรรมได้ 3) ข้อจำกัดทางด้านการงาน ทำให้บางครอบครัวต้องยอมที่จะไม่จัดเทศกาลบางอย่าง สิ่งหนึ่งที่ขัดแย้งกันที่มีและไม่มีเชื้อสายจีนให้เข้าถึงเทศกาลเหล่านี้ได้คือ ขนมประจำเทศกาล โดยเฉพาะขนมไหว้พระจันทร์และขนมบ๊ะจ่างที่ปัจจุบันหาซื้อได้ง่าย ขนมประจำเทศกาลจึงเป็นอัตลักษณ์หนึ่งที่เชื่อมโยงวัฒนธรรมจีนให้เข้าถึงคนชาติพันธุ์อื่น ๆ ได้ง่ายขึ้นอีกด้วย

5. อัตลักษณ์ด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต

มุมมองของครูมองว่าอัตลักษณ์เรื่องการจัดของไหว้เจ้าตามธรรมเนียมยังสำคัญอยู่มาก ครูเชื้อสายจีนบางคนถึงขนาดชวนช่วยศึกษาการจัดของไหว้ให้ถูกต้องตามขนบให้มากที่สุดเพราะต้องการรื้อฟื้นขึ้นมาหลังจากที่ขาดช่วงไปเนื่องจากไม่มีผู้สืบทอด อย่างไรก็ตามการจัดของไหว้จะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย การเซ่นไหว้ตามอย่างบรรพบุรุษจึงมีอาจใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินถูกผิดใน

รูปแบบได้ สาเหตุที่ทำให้ความเคร่งครัดในการจัดของไหว้สมัยนี้เปลี่ยนไปมี 6 ประการ คือ 1) ลูกหลานไม่เข้าใจจุดประสงค์ของการไหว้ 2) ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งของและประเภทของเครื่องเซ่นไหว้ 3) เครื่องเซ่นไหว้ในแต่ละเทศกาลมีอยู่มากมายจึงทำให้เกิดความสับสน 4) ลูกหลานรู้สึกว่าเป็นคนไทยโดยสมบูรณ์ จึงไม่จำเป็นต้องสืบทอด 5) ผู้ใหญ่ไม่ได้ส่งต่อความรู้เรื่องนี้แก่ลูกหลาน 6) อุปสรรคด้านการเงินจึงต้องจำกัดของเซ่นไหว้ให้เหลือแค่เฉพาะบางอย่าง

อัตลักษณ์เรื่องการเผากระดาษเงินกระดาษทองและการจัดงานวันเกิดให้คนในบ้านที่เสียชีวิต ครูทั้งที่มีและไม่มีเชื้อสายจีนมองว่าพิธีงตึกยังสำคัญมากในแง่ของการแสดงออกถึงความกตัญญูครั้งสุดท้ายต่อผู้มีพระคุณ พิธีกรรมเหล่านี้ยังแสดงความมั่งคั่งของตระกูลในสายตาของคู่ค้าในแวดวงธุรกิจ และเป็นหน้าเป็นตาแก่สังคมด้วย เจ้าภาพยังต้องจัดหาผู้ประกอบพิธีในขั้นตอนต่างๆ และการประดับประดาในพิธีงตึกก็นำมาซึ่งความสิ้นเปลือง แม้ว่าครูเชื้อสายจีนหลายคนจะตั้งคำถามถึงโลกหลังความตายในเชิงวิทยาศาสตร์มากขึ้น แต่ก็ยังพร้อมที่จะปฏิบัติตามธรรมเนียมนี้ หากญาติผู้ใหญ่ต้องการ แต่ในทางปฏิบัติ ครอบครัวของครูเชื้อสายจีนก็แทบจะไม่ได้จัดพิธีกรรมเหล่านี้แล้ว เพราะพวกเขารู้สึกว่าตนเองกลายเป็นคนไทยแล้ว ดังที่ Jenkins, R. (2004) กล่าวว่า อัตลักษณ์สามารถถูกสร้างใหม่ได้ขึ้นอยู่กับว่าผู้สร้างเลือกที่จะนิยามตนเองว่าอย่างไร ในกรณีนี้จึงเข้าข่ายว่าลูกหลานจีนนิยามตนเองว่าเป็น “คนไทย” จึงมองว่าไม่จำเป็นที่จะต้องปฏิบัติในพิธีแบบจีนอีก รวมถึงความประสงค์ก่อนตายของผู้ล่วงลับที่ฝากฝังลูกหลานให้จัดพิธีศพแบบไทย เพราะประหยัดค่าใช้จ่ายได้มากกว่า นอกจากนี้ยังพบว่าหลายครอบครัวมีการจัดพิธีกรรมแบบผสมผสานโดยใช้พิธีกรรมแบบไทยมากขึ้น เหมือนที่ Yin Saijiao และภารดี มหาขันธ (2560) กล่าวว่า ความเชื่อและหลักปฏิบัติบางอย่างของชาวไทยเชื้อสายจีนเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคม เช่น เลือกเข้าวัดแบบไทยแทนการไปทำพิธีที่ศาลเจ้า เป็นต้น 3) การเผากระดาษก่อให้เกิด PM 2.5 สร้างมลพิษในวงกว้าง นับเป็นเงื่อนไขภายนอกตามคำอธิบายของ Gagne, M. & Deci, E. L. (2005) ก็ส่งผลให้คนค่อย ๆ ดกกิจกรรมนี้ลง

การจัดงานแซยิดให้ผู้อาวุโส มุมมองในภาพรวมของครูทั้งที่มีและไม่มีเชื้อสายจีนมีความสอดคล้องกันคือ เห็นว่าเรื่องนี้ยังเป็นอัตลักษณ์จีนได้ แต่ครอบครัวจีนจะเลือกจัดงานวันเกิดให้กับญาติผู้ใหญ่แทน เพราะเนื้อหาสาระของงานคล้ายคลึงกัน งานแซยิดจึงคลี่คลายโดยไปรวมอยู่กับงานวันเกิดตามอิทธิพลของสังคมไทยที่ลูกหลานยุคนี้คุ้นเคย ส่วนอัตลักษณ์เรื่องการจัดพิธีแต่งงานแบบจีนพบว่า ทั้งครูส่วนมากมีทัศนคติที่ดีต่อการแต่งงานแบบจีน โดยมองว่าเป็นพิธีที่ไม่ซับซ้อน บางส่วนคล้ายคลึงกับพิธีแต่งงานแบบไทยจึงสามารถจัดร่วมกันได้ นอกจากนี้ในปัจจุบันยังมีธุรกิจรับจัดงานแต่งงานที่มีแพ็คเกจให้เลือกอย่างหลากหลายทั้งแบบจีน แบบไทย หรือผสมผสาน คู่บ่าวสาว

หรือครอบครัวทั้งสองฝ่ายสามารถเลือกได้ตามงบประมาณและความเหมาะสม อัตลักษณ์นี้ในสายตาของคนปัจจุบันจึงอ่อนคลาไคลลง คงเหลือไว้เฉพาะส่วนที่เข้ากันได้กับสังคมไทยและปัจจัยด้านเศรษฐกิจของครอบครัว

อัตลักษณ์เรื่องความเชื่อในเทพเจ้าจีนนั้น ครูที่นับถือจะมีความเข้มข้นในการนับถือ ขึ้นอยู่กับระดับความศรัทธาที่แตกต่างกัน จำแนกได้ 3 ลักษณะ คือ 1) ผู้ที่ศรัทธาเทพเจ้าจีนอย่างลึกซึ้ง คนกลุ่มนี้จะบูชาเทพเจ้าจีนเป็นกิจจะลักษณะ พอบอกด้วยตนเองมากก็ยิ่งศรัทธามาก เช่น กรณีการนับถือเจ้าแม่กวนอิมในเมืองไทยที่มีข้อห้ามว่าห้ามรับประทานเนื้อวัว ครูที่ศึกษาด้วยตนเองพบว่าที่เมืองจีนไม่มีข้อห้ามนี้ คติของเรื่องนี้ คือ การสร้างอัตลักษณ์ร่วมดังที่ Schlesinger (1993) อ้างถึงใน สกลกานต์ อินทร์ไธ, (2539) กล่าวว่า การเชื่อในเรื่องเดียวกันแต่มีหลักปฏิบัติที่ต่างกันจะทำให้เกิดอัตลักษณ์ร่วมที่ต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ หลักในการบูชาเจ้าแม่กวนอิมที่เมืองไทยกับเมืองจีนจึงต่างกัน ข้อห้ามในการรับประทานเนื้อวัวจึงยังถูกถ่ายทอดสืบมาในสังคมไทยจนปัจจุบัน 2) ผู้ที่ศรัทธาเทพเจ้าจีนอยู่บ้าง รูปแบบของการบูชาจึงไม่เคร่งครัดเท่าคนกลุ่มแรก อาจถวายของเช่นไหว้ในบางโอกาส 3) ผู้ที่ไม่ได้ศรัทธาเทพเจ้าจีนเลย คนกลุ่มนี้มิได้รู้สึกว่าตนเองมีความเป็นจีนแต่อย่างใด แต่ก็มิได้หลบหลู่หรือทำลายความเชื่อนี้ วิถีปฏิบัติของคนกลุ่มแรกสอดคล้องกับปัจจัยภายในเรื่องความภาคภูมิใจต่ออัตลักษณ์ที่ผ่านการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองจนนำมาสู่วิถีปฏิบัติที่พวกเขาศรัทธา ส่วนคนกลุ่มที่สองจัดอยู่ในปัจจัยภายนอก เพราะต้องอาศัยการปลูกฝังจากครอบครัว (Gagne, M. & Deci, E. L., 2005) สัดส่วนคนกลุ่มที่ 2 และ 3 จะมีมากกว่ากลุ่มแรก ข้อมูลที่สนับสนุนอัตลักษณ์นี้ คือ การศึกษาของภัทรกร สุวรรณจินดา และหลี เหมินเหลียง (2559) ที่กล่าวว่า ปัจจุบันคนเชื้อสายจีนรับวัฒนธรรมไทยมากขึ้น ทำให้ความเชื่อแบบจีนดั้งเดิมค่อย ๆ หายไปหนึ่งในนั้น คือ การนับถือเทพเจ้าจีนนิกายมหายาน เพราะคนเชื้อสายจีนหันไปนับถือศาสนาพุทธเถรวาทมากขึ้น และสอดคล้องกับการศึกษาของเรือนแก้ว ภัทรานุประวัติ (2558) ที่พบว่าคนรุ่นพ่อแม่ขึ้นไปยังมีความเชื่อและศรัทธาเทพเจ้าจีนอยู่บ้าง ส่วนลูกหลานบางครอบครัวไม่มีความเชื่อเรื่องนี้เลย

ผลการวิจัยเรื่องความเชื่อปิงตามนักขัตตมีสัดส่วนของครูที่มีเชื้อสายจีนมากกว่าครูที่ไม่มีเชื้อสายจีน เป็นได้ทั้งการได้รับการปลูกฝังครอบครัวปลูกฝังมาตั้งแต่เด็ก ครูบางคนที่มีได้มองความเชื่อเป็นที่ตั้ง แต่เลือกที่จะปฏิบัติเพราะรู้สึกสบายใจ ในขณะที่บางคนเห็นว่าเนื้อหาและแนวทางปฏิบัติในการแก้ปิงสอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยจึงเลือกปฏิบัติก็มี ส่วนครูที่ไม่มีเชื้อสายจีนมีทั้งคนที่เคยและไม่เคยปฏิบัติ คนที่เคยปฏิบัติส่วนมากจะทำได้ครั้งคราวตามแต่โอกาส ครูส่วนมากเห็นว่าศาสตร์เหล่านี้ยังคงเป็นตัวแทนของอัตลักษณ์ความเป็นจีนได้ ส่วนเรื่องสีมงคลนั้น ครูส่วนมากมอง

ว่าเป็นกุศโลบายเพื่อให้ปฏิบัติกันอย่างถูกกาลเทศะมากกว่าจะเชื่อว่าสีมีอิทธิพลต่อชีวิต อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงสิ่งที่ส่งผลต่อความเชื่อนี้พบว่ามียุ 4 ประการ ที่สอดคล้องกับการศึกษาของ Yin Saijiao และภารตี มหาจันทร์ (2560) คือ 1) การแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ ส่งผลต่อความเชื่อได้ 2) ลักษณะ ลักษณะแรก คือ คนไม่มีเชื้อสายจีนจากแต่เดิมไม่มีความเชื่อแบบจีนเลย แต่เมื่อแต่งงานกับคนเชื้อสายจีนก็ได้รับอิทธิพลความเชื่อแบบจีนมา กับอีกลักษณะคือ คนที่มีเชื้อสายจีนเมื่ออาศัยอยู่ในเมืองไทย ซึมซับวัฒนธรรมไทยมากขึ้น ทำให้ความเชื่อแบบจีนคลายตัวลง 2) การศึกษา เมื่อได้ศึกษาพุทธเถรวาทมากขึ้นทำให้มุมมองที่มีต่อพุทธมหายานของจีนเปลี่ยนไป บางส่วนมองว่าความเชื่อเรื่องสีไม่สามารถพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ได้ว่าส่งผลอิทธิพลกับชีวิตอย่างไร 3) การขาดการส่งต่อคติความเชื่อเรื่องนี้ให้คนรุ่นหลัง ทำให้ลูกหลานสืบทอดน้อยลง 4) รูปแบบพิธีกรรมที่เชื่อในเรื่องโชคกลางเหมาะสมกับจริตของคนไทย ทำให้คนไทยยินดีที่จะปฏิบัติตาม ส่งผลให้ความเชื่อเรื่องนี้ยังดำรงอยู่ต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยเรื่อง “การศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นจีนที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมไทย : กรณีศึกษาครูชาวไทยในโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์” ได้ค้นพบข้อมูลเชิงประจักษ์จากบทสัมภาษณ์ที่ไปขยายความต่อข้อมูลเชิงสถิติ ทำให้ทราบว่าอัตลักษณ์ความเป็นจีนที่เราเข้าใจว่าเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตนั้นเปลี่ยนไปลักษณะใด มีทั้งการต่อรอง กลืนกลาย และปรับตัว จนคลี่คลายมาสู่อัตลักษณ์ที่ดำรงอยู่จนทุกวันนี้ แต่ไม่ได้หมายความว่าอัตลักษณ์ที่หลงเหลืออยู่จะถูกแซ่ชิงให้เป็นเช่นนี้ตลอดไป แต่ยังสามารถเปลี่ยนแปลงได้อีกตามความคิดของผู้คน และปัจจัยแวดล้อมที่มียุคสมัยเข้ามาเกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ภาครัฐสามารถส่งเสริมเรื่องอัตลักษณ์ความเป็นจีนในแต่ละท้องถิ่นให้บรรจุอยู่ในเนื้อหาบทเรียน เพื่อส่งเสริมให้คนในพื้นที่สำนึกต่อคุณค่าทางอัตลักษณ์
2. ชุมชนคนเชื้อสายจีนสามารถจัดกิจกรรมส่งเสริมอัตลักษณ์ความเป็นจีนตามประเพณีและเทศกาลจีน เพื่อทำให้คนทั้งที่มีและไม่มีเชื้อสายจีนได้มีโอกาสสัมผัสและร่วมกันสืบทอดหรือต่อยอดจากรุ่นสู่รุ่น

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ครูผู้สอนสามารถใช้งานวิจัยเรื่องนี้เป็นข้อมูลตั้งต้นในการออกแบบบทเรียนได้ในหลายเนื้อหาวิชา หรือคัดเลือกเอาเฉพาะส่วนที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียนไปใช้ประโยชน์ สอดแทรกในเนื้อหาบทเรียนได้
2. ผู้ที่สนใจทำวิจัยเรื่องอัตลักษณ์ความเป็นจีนสามารถต่อยอดจากงานวิจัยนี้ได้ โดยศึกษาในขอบเขตพื้นที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น เช่น ชุมชนตลาดเก่าคลองรังสิต อำเภอธัญบุรี ชุมชนชาวจีนตลาดบางขันธุ์ อำเภอกลองหลวง หรือชุมชนชาวจีนในจังหวัดต่าง ๆ เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยประเภททุนวิจัยพัฒนาศักยภาพผลงานวิจัย (Fast Track) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตามสัญญาเลขที่ TUFT 43/2564

เอกสารอ้างอิง

- กุลศิริ อรุณภาคย์. (2553). *ศาลเจ้า ศาลจีน ในกรุงเทพฯ*. กรุงเทพฯ : มิวเซียมเพรส.
- เกษม ปรานีธยาศัย. (2544). *ผู้ชายในครอบครัวจีน กรณีศึกษา : ครอบครัวคนจีนแต่จิวในตำบลมหาชัย*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เกษียร เตชะพีระ. (2537). *แลลดลายมังกร รวมข้อเขียนว่าด้วยความเป็นจีนในสยาม*. กรุงเทพฯ : คบไฟ.
- ชญาณิชฐ์ เชิดธรรมธร. (2563). *ทำไมลูกหลานจีนในประเทศไทยไม่พูดภาษาจีนเหมือนประเทศอื่น*. เข้าถึงได้จาก <https://www.klangpanya.in.th/tag/chayanit-choe>
- นิโลบล วงศ์ภัทรนนท์. (2564). จากลดลายมังกร สู่เลือดข้นคนจาง : การนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนในละครโทรทัศน์ไทย. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 29(2), 76-103.
- พิชณี สวัสดิ์ตยวงศ์. (2546). อนาคตภาษาจีนในประเทศไทย. ใน *การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 41 : สาขาศึกษาศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์ สาขาศรีษศาสตร์ สาขาบริหารธุรกิจ สาขาคหกรรมศาสตร์ สาขามนุษยศาสตร์* (น. 425-431). กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พิณวิไล ปริบุญณะ. (2555). *การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนจีนในไทย : กรณีศึกษาตัวละครคนจีนอพยพในนวนิยายเรื่องลดลายมังกร*. (การค้นคว้าอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เพ็ญภา หมอนสอาด, (2550). *ภาพลักษณ์ของคนจีนในเมืองไทยที่ปรากฏในนวนิยายไทย พ.ศ. 2512-2533*. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภัทรกร สุวรรณจินดา และหลี่ เหมินเหลียง. (2559). การปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน : กรณีศึกษาคนไทยเชื้อสายจีน ย่านเยาวราช. ใน *รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ การบริหารการพัฒนาสังคมและยุทธศาสตร์การบริหาร ประจำปี 2559* (น. 323-335). กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

เรือนแก้ว ภัทรานุประวัติ. (2558). การสืบทอดความเป็นจีนผ่านการทำความเข้าใจในความหมายและสัญลักษณ์ทางศาสนาของชาวจีนสู่ลูกหลานในสังคมไทย. *วารสารอักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 37(1), 180-213.

โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2563). *หลักสูตรโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฉบับปรับปรุง*. ปทุมธานี : คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2561). *มองวัฒนธรรมจีนผ่าน “เลือดข้นคนจาง”*. เข้าถึงได้จาก <https://www.chula.ac.th/cuinside/13320/>

วันจรรย์ เดชวิสัย และนาฏกานต์ ดิลกส์. (2566). การมีปฏิสัมพันธ์กับการสร้างอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในภูเก็ต. *วารสารวิชาการนอร์ทเทิร์น มหาวิทยาลัยนอร์ทเทิร์น*, 10(1), 83-99.

สกลกานต์ อินทร์ไทร. (2539). *การสื่อสารกับการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มเด็กปั๊มในกรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา). บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุธี จันทรศรี และสมทรง บุรุษพัฒน์. (2560). *ไทดำ : พลวัตวัฒนธรรม กับการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ผ่านดนตรี*. เข้าถึงได้จาก <http://identity.bsru.ac.th/archives/3859>

อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2556). *อัตลักษณ์*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of psychological testing*. (5th ed). New York : Harper Collins. Publishers.

- Gagne, M. & Deci, E. L. (2005). Self-determination theory and work motivation. *Journal of Organizational Behavior*, 26(4), 331-362.
- Jenkins, R. (2004). *Social Identity*. New York : Routledge.
- Milton, J. E. (2004). *An Introduction to Ethnic Conflict*. Oxford : Polity.
- Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K. (1997). On the Use of Content Specialists in the Assessment of Criterion Referenced Test Item Validity. *Dutch Journal of Education Research*, 2, 49-60.
- Woodward, K. (2004). *Questioning Identity: Gender, Class, Ethnicity*. London : Routledge.
- Yin Saijiao และภารดี มหาจันทร์. (2560). ความเชื่อเรื่องปีศาจของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 25(48), 129-150.

